

*доктор філологічних наук,  
старший викладач Закладу  
української філології  
Університету Марії Кюрі-  
Склодовської в Любліні*

## НАУКОВІ ЗАЦІКАВЛЕННЯ ПРОФЕСОРА АСІ ГУМЕЦЬКОЇ ТВОРЧІСТЮ СПІВОРГАНІЗАТОРА НЬЮ-ЙОРКСЬКОЇ ГРУПИ БОГДАНА БОЙЧУКА

Зацікавлення професора Асі Гумецької (народженої у Харкові 1925 року) творчістю співорганізатора Нью-Йоркської групи Богдана Бойчука (1927–2017) посідають важливе місце в науковому фонді вченої. Тому вивчення досліджень вченої є важливим кроком до розширення знань про поета. Сам факт, що Богдан Бойчук залишався після 1959 року лідером української еміграційної літератури у місті Нью-Йорку, давав Асі Гумецькій – професору Мічиганського університету (США) – можливість присвятити відомому поетові чимало наукової уваги. Дослідження вченої знайомили українського еміграційного читача з нестандартною творчістю співзасновника Нью-Йоркської групи. Вони з літературознавчого погляду оконтурювали місце поета в середовищі групи. Своє дослідження Ася Гумецька готувала в доступній науковій формі та в академічному українознавчому стилі, напрацьованому нею в Мічиганському університеті. Її дослідження про Богдана Бойчука увійшли до канону бачення української літератури другої половини ХХ століття в еміграції та відкрили нове поле для літературознавчих досліджень після 1991 року, повернулися в Україну в новому модусі та свіжому науковому переосмисленні. Професор Ася Гумецька розглядала у своїх дослідженнях творчий феномен Богдана Бойчука під кутом тої літературознавчої моделі, яка на перший план висувала історичну українську перспективу спадщини. Це була важлива для поета номінація буття. Вчена бачила творчість співзасновника Нью-Йоркської групи в живому літературному процесі цілої еміграції, а згодом – як невіддільний атрибут незалежної України.

Наукові зацікавлення професора Асі Гумецької творчістю співорганізатора Нью-Йоркської групи Богдана Бойчука залишаються темою недослідженою з огляду на її нішевий дискурс. Проте, як кожне авторське наукове бачення, тема ця набуває для дослідників феномену Нью-Йоркської групи важливої літературної інформації. Тим більше, що наукові праці професора Асі Гумецької можна розглядати як знакову модель інформації про українську еміграцію. Головні публікації та дослідження вченої, хоча не торкалися самої Нью-Йоркської групи, проте визначалися в контексті її присутності в історії української екзильної літератури. У даній статті запропоновано посилатися на наукові дослідження професора Асі Гумецької [1; 2] та на вибрані дослідження українських літературознавців: О. Астаф'єва [3; 4], О. Державина [5], М. Ільницького [6], Т. Карабовича [7; 8; 9], М. Ревакович [10; 11; 12], М. Ткачука [13; 14], І. Фізера [15], М. Царинника [16] та В. Чумаченко [17].

Метою статті є визначити знакову модель інформації про наукові зацікавлення професора Асі Гумецької творчістю Богдана Бойчука на тлі феномену Нью-Йоркської групи та її повернення після 1991 року до української літератури над Дніпром. Завдання статті полягає в тому, щоб дослідити та показати наукові зацікавлення професора Асі Гумецької творчістю Богдана Бойчука як суто авторський проект вченої.

Наукові зацікавлення професора Асі Гумецької творчістю Богдана Бойчука мають давню дослідницьку основу. Вчена знала поета особисто, зустрічалася з ним, її цікавила творчість екзильного автора на тлі цілого феномену Нью-Йоркської групи, тому її дослідження мають характер особистого, наукового дискурсу. У науковому доробку Асі Гумецької є дві статті про творчий феномен співорганізатора Нью-Йоркської групи Богдана Бойчука. Це стаття з 1974 року під заголовком «Поезія Богдана Бойчука» [2] та дослідження «Кров'ю скам'янілого серця: про поезію Богдана Бойчука» [1].

Взагалі кажучи, тематика творчості Богдана Бойчука приваблювала Асю Гумецьку – в ній вчена бачила, як сама каже, «сучасну людину в так званому цивілізованому світі, а зокрема українську людину в її дійсності». Вчена вважала, що «поезія [Богдана Бойчука] є просякнута болем і кров'ю, це крик страждаючої душі, яку розпинають і яка скрізь бачить лише смерть, втративши надію і віру в Боже Провидіння. Герой поезії Бойчука – це наш сучасник, що перейшов війну й табори, переніс голод, бачив смерть і невимовні страждання». Як приклад, авторка статті наводить цитату: «Я випив кубок болю, / я пройшов над берегом, / де в проваллі корчилося тіло / другої війни, / і сумніви тоді прийшли до мене. / Бо чому Тобі потрібні наші болі / і терпіння наші? / Бо чому Тобі... якому, нібито, / нічого вже не треба» [1, с. 419].

Варто зауважити, що Ася Гумецька (народжена у Харкові 1925 року) та Богдан Бойчук, (народжений 1927 року у Бертниках на Тернопільському Поділлі, помер у Києві 2017 року) обоє зазнали жорстокої долі емігрантів. Вони були під час Другої світової війни вивезені німцями на примусові роботи. Після війни опинилися в таборах ДіПі, а згодом емігрували до США.

Але, незважаючи на цей воєнний, здавалося б, «цинізм часів і закам'янілість сердець», життєвий шлях поета Богдана Бойчука – це приклад, як у складний період людина спроможна визначити свою вразливість, хоча і не може забути жадливіх картин минулого та болів «кожного покривдженого і страждаючого». Тому так важливо, у загальній картині досліджень, звучить вислів літературознавця: «Все, що спостерігає герой Бойчука, викликає в нього криваві, жорстокі образи й асоціації, скрізь він бачить трупи, рани, кров. Так, у збірці «Вірші для Мехіко»

(Нью-Йорк, 1964) поетові ввижаються сцени людських жертвоприношень, кам'яні ідоли ніби щойно вчора прийняли останню жертву, і довкола них поет бачить «чорні загорілі черепи із засохлими в крові очима людини». Ось типові образи поета: «а кров засихала у літі в череп'я дахів», «кривавило глиною тіло підмитих лісів», «жили землі, що пливають нагрітими вузлами крові» [1, с. 419].

Під час досліджень творчості Богдана Бойчука періоду видавання Нью-Йоркською групою щорічника «Нові поезії» 60-70-х років, професора Асю Гумецьку цікавили вражаючі літературні полотна, змальовані в поемі «Земля була пустошня» (Нью-Йорк, 1959) та в поетичному циклі «Мандрівка тіл» (Нью-Йорк, 1967). У науковій характеристиці поезії лідера групи знайшлася потрясаюча характеристика творчих візій поета: «уста як камінь вже не випустять ні пісні, ні молитви. У «Віршах для Мехіко» бачимо кам'яні зображення богів і богинь: «бриласті мускули міцних жінок, закутаних у кам'яне одіння», і одна з них «ссати камінь дає з грудей»; у циклі «Мандрівка тіл» поруч із картинами любові знаходимо такі рядки: «Вкінці зав'яжуться в ногах стежки, / і темрява покличе пісню німою, / тоді прийдеться грузнути в гробах самим, / і в жилах кров загусне чорною землею. / Коли кістки моєї білої руки нагнуться до твоєї чашки, / про що ти будеш думати? І чим? / На камені засне про потойбіччя казка, / ніхто не виросте назад з землі живим» [1, с. 420].

Період збірки «Земля була пустошня» та поетичного циклу «Мандрівка тіл», вчена охарактеризовує як наближення до барокового образу сутності: танок смерті, (*danse macabre*). Ася Гумецька розуміє його як алегорію, чи спосіб двопланового художнього зображення, що ґрунтується на приховуванні реальних засобів, явищ і предметів під конкретними образами з відповідними асоціаціями, чи з характерними ознаками приховуваного. Алегоричні образи у творчості Богдана Бойчука вчена бачить переважно як втілення абстрактних понять, які завжди можна розкрити аналітично. Значення алегорії, на відміну від багатозначного символу *danse macabre*, Ася Гумецька показує як однозначне і відділене від образу літературне «я» Богдана Бойчука. Вона пише: «Майже барокова картина тління переходить у справжню апофеозу смерті з її кам'яним символом у поезії під назвою «Кам'яний парк»: «Тепер: на ямах їх сердець ростуть / камінні спогади, що згадують про них / рядами епітафій. / Живі: / ціле життя ідуть до них / і відвертають погляди, / і замість лиць несуть картки порожніх біографій» [1, с. 420].

Богдан Бойчук показує в цій символічній картині міський цвинтар, який вражає поета, тому він повторює наведені рядки знову в кінці вірша «Тепер: на ямах їх сердець ростуть / камінні спогади» – і це є настирливий та чи не єдиний випадок такого повторення в поезії автора збірки «Мандрівка тіл». Це літературне відкриття Богдана Бойчука вчена називає «обсесією» (англійською – «*obsession*»). Цей камінний образ цвинтаря з вдумливо-філософського твору поета нагадує Асі Гумецькій картини відомого ізраїльського художника Шмуеля Бака, який народився в 1933 у Вільнюсі на території міжвоєнної Польщі. Дитиною він перейшов страшний поневіряння Другої світової війни, як і Богдан Бойчук (див.: поема «Кляса без вісти») [8, с. 49–61]. Художник Шмуель Бак із 1948 року живе в Ізраїлі, і тут знову паралель: Богдан Бойчук жив приблизно з того часу в США як емігрант, отже їх обох характеризувала спільність трагічних долі [8, с. 122]. Професор Ася Гумецька наводить інтермедіальні паралелі між творчістю мистця Шмуеля Бака та поета Богдана Бойчука. Вона говорить, що в обох творців виступає природна манера закам'янілості вираження форм вислову. Цей стиль, за словами вченої, – данина сюрреалізму, якому був вірний український поет, і метафізичному «я» малярства Шмуеля Бака, наповненого нестандартним реалізмом: «Цей стиль взагалі нагадує мені експресіоністичну поетичну манеру Бойчука» [1, с. 420].

«Проте, щоб не бути однобічною, – продовжує свій науковий дискурс дослідниця, – мушу зазначити, що в Бойчука одна мажорна тема. Це тема, пов'язана з жінкою, жінкою-матір'ю і жінкою-коханкою. Жіноче лоно чи утроба, яка, як поет каже, «є колискою, де спить майбутнє», викликає в нього майже релігійно-містичне почуття. Він навіть починає вірити в Бога під впливом цих почувань: «Я б міг повірити / в Твою красу, / приймаючи в свою / свідомість жінку» [1, с. 421].

Професор Ася Гумецька звертає також увагу на однойменну драму поета «Приречені» з видання «Дві драми: п'єси» (Нью-Йорк, 1968). Вона пише: «[П'єса] присвячена темі жінки як продовжувачки людського роду. Дійові особи – це група вагітних жінок, що на могилах предків викликають душі померлих, просячи в них благословення. Тут і відгомін нашого колишнього культу предків, а водночас і відображення авторського сприймання ролі жінки-родительниці. Це майже античний образ жінки – богині родючості, Гери чи Деметри, богині землі. Не надаремно земля має таку магічну силу в цій п'єсі» [1, с. 421]. Ця літературознавча характеристика Асі Гумецької збігається з пізнішими дослідженнями Олександра Астаф'єва, який в театральній творчості Богдана Бойчука бачив онтологічне відновлення української сцени. Вчений писав: «[Богдан Бойчук] використовує символіку як головний принцип організації художнього світу, акцентує увагу не на чуттєвому сприйманні, а на ідеї арбітральності, спонукаючи читача по-новому об'єднувати в одне ціле різні площини» [4, с. 27]. У п'єсі уприсутнюється елемент фізичності та матеріальності. Тому Ася Гумецька пише: «Елемент фізичності лиш де-не-де забарвлений романтичним ліризмом, ми знаходимо його в Бойчука, коли він зображує любов, кохання. Це ніби гімн життю, одна з його містерій нарівні з породом і смертю. І тому, що це містерія, еротичні образи часто перемішані з релігійними. Поцілунок коханої «ранить» поета і нагадує йому «Розп'ятого Христа» [1, с. 421].

Невипадково зупиняючись на театральній творчості Богдана Бойчука, бачачи її як важливий компонент присутності української сцени другої половини ХХ ст., вчена продовжує: «Найсильніше цей зв'язок, чи скоріше протиставлення земної любові небесній любові, висловлено в п'єсі «Голод» з видання «Дві драми: п'єси» (Нью-Йорк, 1968)» [1, с. 422].

П'єса «Голод» займає особливе місце у творчому доробку Богдана Бойчука. Вона присвячена трагічній сторінці історії українського народу – Голодомору 1933 р. Автор у драматичній картині «Голоду» відкриває дію твору в пантомімно-балетному дійстві та надає творові трагічності, експонуючи в полі театральних декорацій розп'яту

фігуру Христа, біля котрої зображуються голодні Мужчина і Жінка з малою дитиною на руках. Поет досягає великої емоційної сили завдяки майстерно побудованим діалогам. Це трагічні розмови про хліб, які моторошно діють на читача й на глядача. Таку роль відіграє скрупульозна фіксація рухів, показана як пантоміма дії. Автор називає тут голод на ім'я – це «голодна Україна», і цей страшний образ асоціюється з розп'ятим Христом, що скривавлений муками, умирає у своєму самотньому трагізмі. Так поданий зміст драми-палімпсесту професор Ася Гумецька оцінювала в категоріях понадчасовості і зіставляла з іншим твором Богдана Бойчука, зі збіркою «Мандрівка тіл: Поезії» (Нью-Йорк, 1967). Вона писала: «Релігійна тема взагалі непокоїть поета й часом викликає розпачливі роздумування, як у циклі віршів «Діалог знизу». З другого боку, Бойчук часто драматизує форму вислову, будуючи цілі поеми й окремі вірші у формі діалогу. Надзвичайно цікава побудова деяких віршів у збірці «Мандрівка тіл». Тут поет вживає прямо барокової техніки, пишучи вірша з графічним виділенням окремих рядків, які можуть читатися як самостійна цілість: «Спихаючи крізь дуги / губ дівочі усміхи / на білий зруб зубів / бо в серці не садила рути / щоб долю відвернути» [1, 423].

Продовжуючи тему метафізичності творчого феномену поета, професор Ася Гумецька стверджує: «Це, звичайно, прикмета сучасної поезії взагалі. З другого боку, ми не знаходимо в Бойчука типового урбанізму, технології атомної доби, які є притаманні більшості сучасних поетів. Нарешті, хочу торкнутися найбільш яскравої риси художнього стилю Бойчука – його метафоричності. Поезія Бойчука просякнута образами-персоніфікацією і особливо метафорами» [1, с. 423].

Загалом дослідження поетичного феномену Богдана Бойчука має в літературному дискурсі Асі Гумецької цілісний характер. Вчена, керуючись настановами психології творчості, бачить процес розвитку поетичного «я» автора через психологічний «механізм» протікання акту творчості як суб'єктивного акту індивіда. Вона розглядає питання авторського образу в Богдана Бойчука як акт сутності, чи як довершену форму існування.

Наукові зацікавлення професора Асі Гумецької творчістю співорганізатора Нью-Йоркської групи Богдана Бойчука виникли в період існування щорічника Нью-Йоркської групи «Нові поезії» (1959–1971). Це був найкращий період у творчому розвитку Нью-Йоркської групи. Дослідження ті можна зарахувати також до історії літературознавчої думки Мічиганського університету, де науковець викладала українську і російську мови та літератури. Дослідження, які вчена присвятила відомому поетові, здобули належну увагу не одразу, і знайшли своє місце у книзі Асі Гумецької «Вибрані філологічні праці» (Київ, 2017), яку редагував Євген Павленко. У загальному образі поетичного портрету Богдана Бойчука дослідження Асі Гумецької знайомить українського читача з нестандартною творчістю співзасновника Нью-Йоркської групи. Це видання є другою в Україні презентацією феномену літературознавчого доробку вченої. Перше вийшло в Харкові у видавництві «Майдан» у 2011 році.

Дослідження поезії Богдана Бойчука Асею Гумецькою збагачують загальні знання про творчість Нью-Йоркської групи. Вчена з'ясовує у своїх працях наявний зв'язок еміграційних творців із материком, передає їх ностальгію за рідною землею. Високий літературознавчий рівень доробку Асі Гумецької заперечує той факт, що творчість Богдана Бойчука – загалом Нью-Йоркської групи – лишень формально існує в історії української літератури. Її праці мінятимуть в Україні уявлення про феномен Нью-Йоркської групи, оскільки вчена внесла до історії української літератури багато важливої інформації про поета Богдана Бойчука та про Нью-Йоркську групу загалом.

Ася Гумецька збагатила літературознавчу інформацію про українського поета в еміграції другої половини ХХ століття – Богдана Бойчука – новими та неповторними знахідками. Її літературознавчі дослідження чекають на наукове висвітлення не тільки в місті її народження – в Харкові, але також у Києві, Львові та інших наукових осередках України.

#### Література:

1. Гумецька А. Кров'ю скам'янілого серця: про поезію Богдана Бойчука / А. Гумецька // Вибрані філологічні праці. Видавництво «Київ – Париж – Дакар». – К., 2017. – С. 419.
2. Гумецька А. Поезія Богдана Бойчука / А. Гумецька // Естафета. Збірник АДУК. – Нью-Йорк – Торонто, 1974. – Ч. 2. – С. 229.
3. Астаф'єв О. Художні координати Богдана Бойчука / О. Астаф'єв // Слово і час. – 2002. – № 12. – С. 20.
4. Поети «Нью-Йоркської групи»: антологія / Упоряд. О.Г. Астаф'єв, А.О. Дністровий; Передм. О.Г. Астаф'єва. – 2-ге вид. (Українська муза). – Харків: Ранок, 2009. – 256 с.
5. Державин В. Поезії Б. Бойчука (Б. Бойчук «Час болю») / Володимир Державин // Визвольний Шлях (Лондон). – 1958. – Т. 5. – № 1 (січень). – С. 116.
6. Ільницький М. Любов і біль Богдана Бойчука / М. Ільницький // Слово і час. – 2002. – С. 25.
7. Карабович Т. Деконструкція міфу про нерозхитану пам'ять про минуле у творчості Богдана Бойчука на прикладі поеми у прозі «Кляса без вiсти» / Т. Карабович // Наукові записки Харківського національного університету імені Г.С. Сковороди: Літературознавство. – Харків, 2016. – Вип. 1(83). – С. 49.
8. Карабович Т. Досвід надії та самотності в літературному Дискурсі Богдана Бойчука // Літературний процес: методологія, імена, тенденції: зб. наук. праць (філол. науки) / Київ. ун-т імені Б. Грінченка; ред. колегія: Бондарева О.Є., Єременко О.В., Буніятова І.Р. [та ін.]. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. – 6. – С. 122.
9. Карабович Т. Поетична мандрівка по Києву Богдана Бойчука / Т. Карабович // Кур'єр Кривбасу (Кривий Ріг) – 2006. – № 204. – С. 196.
10. Нью-Йоркська група. Антологія поезії, прози та есеїстики: антологія / упоряд., вст. ст. М. Ревакович, В. Габор. – Львів: ЛА «Піраміда»; 2012. – 400 с.

11. Півстоліття напівтиші. Антологія поезії Нью-Йоркської групи / упоряд. М. Ревакович. – К. : Факт, 2005. – 373 с.
12. Ревакович М. Кризь іншу призму. Про феномен і поезію Нью-Йоркської групи. / М. Ревакович // Півстоліття напівтиші. Антологія поезії Нью-Йоркської групи, К. : Факт, 2005. – С. 17
13. Ткачук М. Тема Бучача і страхіть Другої світової війни в поемах Богдана Бойчука / М. Ткачук // *Studia methodologica* (Тернопіль). – 1995. – Вип. 1. – С. 115.
14. Ткачук М.П. У річищі гуманізму (Богдан Бойчук) / М.П. Ткачук // *Інтерпретації: Літературно-критичні статті, творчі портрети українських поетів ХХ століття*. – Тернопіль, 1999. – С. 99.
15. Фізер І. Завершення певного етапу (Богдан Бойчук «Мандрівка тіл») / І. Фізер // *Сучасність* (Мюнхен). – 1969. – № 1. – С. 116.
16. Царинник М. Богдан Бойчук. Поет сучасної міської психіки / М. Царинник // *Смолоскип* (Балтимор). – 1966. – т. 13. – № 6. (листопад – грудень). – С. 10.
17. Чумаченко В. Представля Б. Бойчука / В. Чумаченко // *Стихотворения избранные и предпоследние: (Пер. с укр. яз. А. Слуцкого)*. – Краснодар, 2002. – С. 36.

#### Анотація

#### **Т. КАРАБОВИЧ. НАУКОВІ ЗАЦІКАВЛЕННЯ ПРОФЕСОРА АСИ ГУМЕЦЬКОЇ ТВОРЧІСТЮ СПІВОРГАНІЗАТОРА НЬЮ-ЙОРКСЬКОЇ ГРУПИ БОГДАНА БОЙЧУКА**

Статтю присвячено науковим зацікавленням професора Аси Гумецької (народженої у Харкові 1925 року) творчістю співорганізатора Нью-Йоркської групи Богдана Бойчука (1927–2017). Її дослідження про Богдана Бойчука увійшли до канону бачення української літератури другої половини ХХ століття в еміграції та відкрили нове поле наукових досліджень після 1991 року, повернувшись в Україну в новому переосмисленні.

**Ключові слова:** Ася Гумецька, Богдан Бойчук, Нью-Йоркська група, поезія, еміграція, вигнання.

#### Аннотация

#### **Т. КАРАБОВИЧ. НАУЧНАЯ ЗАИНТЕРЕСОВАННОСТЬ ПРОФЕССОРА АСИ ГУМЕЦКОЙ ТВОРЧЕСТВОМ СООРГАНИЗАТОРА НЬЮ-ЙОРКСКОЙ ГРУППЫ БОГДАНА БОЙЧУКА**

Статья посвящена научной заинтересованности профессора Аси Гумецкой (рожденной в Харькове в 1925 году) творчеством соорганизатора Нью-Йоркской группы Богдана Бойчука (1927–2017). Ее исследования о Богдане Бойчуке вошли в канон видения украинской литературы второй половины ХХ века в эмиграции и открыли новое поле научных исследований после 1991 года, вернувшись в Украину в новом переосмыслении.

**Ключевые слова:** Ася Гумецкая, Богдан Бойчук, Нью-Йоркская группа, поэзия, эмиграция, изгнание.

#### Summary

#### **T. KARABOWICZ. SCIENTIFIC INTERESTS OF PROFESSOR ASYA HUMETSKY BY THE WORKS OF THE CO-ORGANIZER OF THE NEW YORK GROUP BOHDAN BOYCHUK**

The article is devoted to the scientific interest of Professor Asya Humetsky (born in Kharkiv in 1925) by the works of the co-organizer of the New York Group Bohdan Boychuk (1927–2017). Her research on Bohdan Boychuk became the canon of vision of Ukrainian literature of the second half of the twentieth century in emigration, and opened a new field of research after 1991, returning to Ukraine in a new rethink.

**Key words:** Asya Humetsky, Bohdan Boychuk, New York Group, poetry, emigration, exile.